

ВІДГУК

опонента на дисертацію Василя Пилиповича СИВАКА

на тему *“Облаштування інтер’єру народного житла українських Карпат кінця
XIX – першої половини XX ст.”*

на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю
07.00.05 – етнологія

Житло (поряд з одягом, харчуванням, транспортом, господарськими знаряддями) належить до фундаментальних галузей традиційної матеріальної культури етносу. Саме в інтер’єрі народного житла тривалий час стійко зберігалися етнічні традиції, які, як відомо, викликають особливий інтерес в народознавців. Інші аспекти дослідження традиційного житла (будівельний матеріал, конструкція тощо) більше піддавалися впливам природно-географічного середовища, різного роду культурним привнесенням і запозиченням.

Що стосується теми дисертаційного дослідження Василя Сивака, то не можна сказати, що етнологи до сьогодні обходили своєю увагою народне житло українців Карпат – бойків, гуцулів, і лемків. Варто згадати хоча б колективну монографію львівських етнологів “Народна архітектура українських Карпат XV – XX ст.” (К., 1987), монографії П. Федаки (“Народне житло українців Закарпаття XVIII – XX ст.” (Ужгород, , 2005)), Р. Радовича (“Народна архітектура Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (Житлово-господарський комплекс)” (К, 2015)), публікації А. Данилюка, М. Сополіги, Р. Сілецького та ін. Однак окремо сам інтер’єр народного житла мешканців українських Карпат спеціально ніхто не досліджував. Народознавці зазвичай зупинялися на ньому побіжно, описово й не ставили завдання дослідити його

розвиток. З огляду на вище сказане тема дисертації Василя Пилиповича Сивака є науково актуальною.

В основу джерельної бази рецензованої дисертації покладений кількісно значний польовий етнографічний матеріал, зібраний автором власноруч під час експедиційної пошукової роботи, починаючи із середини 80-х років XX ст. Крім того, В. Сивак належним чином використав джерельний потенціал скансенів України (Львова, Києва, Ужгорода), оскільки в останніх у центрі експозиційної уваги знаходиться саме народне житло з науково достовірно відтвореним інтер'єром. Цінні відомості для дослідження інтер'єру народного житла українців Карпат автор почерпнув також з опублікованих джерел – різного роду описових праць XIX – XX ст., діалектологічних словників тощо. Можемо констатувати, що представлена дисертація збудована на ґрунтовному і надійному джерельному фундаменті.

Здобувач резонно розпочинає розгляд інтер'єру житла карпатських горян із системи опалення, а саме – характеру опалювальних пристроїв оселі. Адже саме від типу опалювального пристрою значною мірою залежав інтер'єр хати – його організація, зонування, номенклатура предметів облаштування, декоративні засоби, гігієнічний стан. В дисертації вірно зазначено, що специфічною рисою житла українців Карпат є тривале (подекуди до 40-х років XX ст.) побутування курного і напівкурного опалення за допомогою варистої печі. Складні природно-кліматичні умови проживання горян та відносна ізольованість їхніх поселень сприяли консервації цих та низки інших архаїчних форм традиційного побуту.

В дисертації В. Сивака проаналізовано інтер'єр карпатської оселі крізь призму функцій тієї чи іншої частини житлового простору, що й стало підставою для його функціонального зонування. Автор досліджує предметне наповнення житлових зон гірської хижі, зупиняючись докладно на умеблюванні та обладнанні хатнього простору. Останнє слушно поділене на декілька груп, як от: 1) меблі для тимчасового відпочинку (стаціонарні і переносні лави, різні

стілці тощо); меблі й обладнання для сну (піл, ліжко тощо); 3) меблі для споживання їжі, зберігання посуду й кухонного начиння, освітлювальні прилади. Позитивною рисою розглядуваної дисертації є намагання автора аналізувати компоненти інтер'єру в історичному розрізі, тобто з'ясувати їх походження та простежити еволюцію, залучаючи для цього широке коло джерел, в тому числі й археологічних та мовознавчих. Також заслуговує схвалення використання здобувачем широкого порівняльного етнографічного матеріалу як з рівнинних теренів України (Покуття, Поділля, Середнього Полісся, Середнього Подніпров'я), так і з Центрально-Східної Європи (Польщі, Словаччини, Румунії, Білорусії, Росії). Авторіві вдалося показати завдяки цьому українську етнічну основу народного житла, й зокрема інтер'єру, бойків, гуцулів і лемків. Вербальний текст дисертації добре й дуже доречно доповнюють додатки із візуальними зображеннями предметів інтер'єру та хатнього обладнання, зафіксованими автором під час експедицій на фотоплівку або власноруч майстерно ним намальованими після спостереження. В ряді випадків останні, виконані автором з великою достовірністю, дають уявлення про певні елементи інтер'єру навіть краще, ніж світлини.

Загалом можна стверджувати, що дисертація Василя Сивака є оригінальним завершеним етнологічним дослідженням. Водночас в процесі рецензування представленої наукової праці помічена низка недоліків та упущень. На деяких яких з них зупинимося детальніше у вигляді зауважень та побажань.

1) В меті і завданнях дисертації (с. 8) слід було чіткіше поставити завдання виявити локальні особливості інтер'єру традиційного житла бойків, гуцулів і лемків і встановити їх загальноукраїнські риси.

2) На нашу думку автор не вповні використав потенціал відомостей про сезонне й тимчасове житло пастухів і лісорубів, які містяться в працях М. Мандибури, І. Могитича, Р. Радовича, М. Тиводара, П. Федаки).

3) В дисертації відсутня інформація про здобутки міжнародної карпато-балканістики в дослідженні житла.

4) В назві дисертації В.П. Сивака територія дослідження окреслена як “українські Карпати”, а в меті дослідження мова йде чомусь про “Східні Карпати” (с. 8). Зауважимо, що ці поняття не є тотожними й співпадають лише частково, оскільки Східні Карпати виходять далеко за межі українських (тобто тих, які знаходяться в межах сучасної української держави). В такому випадку слід було охопити дослідженням й українців відповідних гірських районів Польщі, Словаччини і Румунії.

5) Автор аналізує в дисертаційному дослідженні лише базовий інтер’єр народного житла українців Карпат, але у свій час тут набули поширення й інші, похідні від нього, варіанти на зразок: лемківська хижа з двома житловими приміщеннями: власне хижею і ванькирем, або гуцульська хата “на дві половини”, в якій також було два житлових приміщеннями – “пролюдна” і “завсідна” хати. Яким був інтер’єр в “пролюдній” хаті? у ванькирі? Які там були опалювальні пристрої і чи взагалі вони були?

Серед інших зауважень зазначимо, що поява мисок у вигляді вибраних у хатній лаві заглиблень зумовлена не “великою бідністю сім’ї”, як це стверджує автор (с. 78), а є рудиментом курного опалення (а можливо й опалення за допомогою вогнища). Адже на такій висоті дим не виїдав очі під час трапези.

Кам’яний припічок (у вигляді масивної тесаної кам’яної плити) в лемківській хижі не був рудиментом відкритого вогнища, як це припускає автор (с. 45), а зумовлений значним розвитком в галицькій частині Лемківщини каменярства як художнього, так і утилітарного (зокрема, лемки виготовляли з каменю кола для жорен і млинів, стільниці для столів і плити для припічків).

В карпатській традиції “причілкову стіну і кут з’єднання із фасадною стіною” ніде – ні на Бойківщині, ні на Гуцульщині, ні на Лемківщині не називали “покуття” (с. 140).

На ст. 140 автор відносить появу стола в українському народному житлі до “княжого” періоду. Гадаємо, його генезис слід по’язувати з появою наземного житла і варистої печі, а не аморфним окресленням “княжий період”.

Додатки дисертації на нашу думку дещо перевантажені ілюстративним матеріалом, який не має стосунку до українських Карпат – з Полісся, Поділля, Середнього Подніпров’я.

Висловлені зауваження не применшують наукової вартості рецензованої дисертації й можуть бути враховані автором в подальших наукових дослідженнях. Автореферат дисертації засвідчує її належну апробацію й повністю відображає основні положення дисертаційного дослідження. Відтак, вважаємо, що Василь Пилипович Сивак заслуговує на присудження йому спеціалізованою вченою радою наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія.

Завідувач кафедри етнології

Роман Сілецький

Львівського національного університету

ім. І. Франка, доктор історичних наук,

професор

9.09.2017 р.

